

CSALÁSOK, HAMISÍTÁSOK, PLAGIZÁLÁSOK

■ Napjainkban egyre több hír jelenik meg tekintélyes szaklapokban a tudományos kutatásban dolgozó szakemberek által elkövetett csalásokról és hamisításokról. Egyre több tudományos fórumon hangzik el, hogy a tudomány régi nagy tekintélyét fokozatosan kezdi elveszíteni. Számos szakember és tudománytörténész cikkezik a témáról, határozottan elítélve a tudományos kutatás etikáját megsértő szakemberek munkáit.

Mint a természet- és élettudományok területén dolgozó kutató jómagam is figyelemmel követem a csalásokkal, hamisításokkal, a tudományos eredmények kisebb-nagyobb módosításaival kapcsolatos állásfoglalásokat. Arra próbálok magyarázatot találni, mi készíthet egyeseket arra, hogy megsértsék a tudományos kutatás erkölcsi alapelveit.

A 20. században az állami és magánegyetemek, kutatóintézetek, üzemek, gyárak száma több ezerszeresen megnövekedett. Ennek megfelelően a kutatók száma is milliókra emelkedett. A robbanásszerűen fejlődő ipar és technika, a korszerűsödő oktatásügy, az egyetemek és akadémiák sokasodása és gyarapodása gyakorlatibb értelmet adott a tudományos kutatásoknak is. Aránylag rövid idő alatt a tudomány több ága az önzetlen megismerésből profittermelő ágazattá kezdett alakulni, ez pedig rendkívül felgyorsította a fejlődést. Az új helyzetben az állam (egyetemek, akadémiák, kutatóintézetek), illetve magánbefektetők (részvénytársaságok, gyártulajdonosok, vállalkozók stb.) fedezik a kutatóműhelyek költségeit. A kutatók a támogatók pénzén fedeznek fel új vegyszereket, gyógyszereket, műszereket, munkagépeket és élelmiszeripari termékeket, vagyis mindent, ami hasznos és sikeres. Csakhogy miközben tudományos munkájuk eredményeivel megfizetnek anyagi támogatottságukért (tudományos beosztásukért, rangjukért, hírnevükért), számolniuk kell azzal: a megrendelő dönti el, hogy mikor és kinek akarja átadni, illetve eladni az új tudományos értékeket és termékeket.

Mindez a piacgazdaság által teremtett versenyhelyzetben zajlik, erős konkurencia közegében. Ami egyik legfőbb indítéka lett a tudományos csalásoknak, hamisításoknak és sok más etikátlan megnyilvánulásnak is. Szende Gábor professzor, a tudomány és etika kérdésének kiváló ismerője és kutatója így fogalmaz: „Tudomásul kell vennünk, hogy ma a tudomány *foglalkozás* és *megélhetés*, vagyis kialakult a *megélhetési tudomány*. A megélhetési tudomány önmagában nem tűnik nagy veszélynek, inkább csak a minőség rovására megy. Ám ha a kutatóknak az állása, a fizetése, életük szubjektív sikeressége az elnyert pályázatok számától és összegétől, cikkek számától, idézettségétől, impakt faktorától függ, akkor millió és millió kutató juthat egy nap arra a következtetésre, hogy megéri csalni, hisz a lebukás esélye minimális, és a szankciók nevetségesek.”

Az az általános vélemény van kialakulóban, hogy a kutatók önállóságát, kutatási szabadságát, önmegvalósítási lehetőségeit, elismertségét és anyagi támogatottságát döntően a megélhetési tudomány egyre keményebb törvényei határozzák meg. Az állami kutatóhelyeken (akadémiák, egyetemek, kutatóintézetek) a kutatók viszonylag több függetlenséget és kutatási szabadságot élveznek, mint a kizárólag profitorientált gyárakban és magán kutatóintézetekben, ezért az előbbieknél az etikátlan megnyilvánulások száma is alacsonyabb. Sok szempontból elfogadható, hogy az egyre fokozódó verseny, amely jelen van az akadémiai és az ipari-gazdasági kutatások területein, döntően befolyásolja a kutatók etikai magatartását is.

Van olyan nézet is, amely a kutatók emberi gyengeségében, morális tartásában, kutatásmódszertani felkészültségük elégtelenségében látja a magyarázatát ezeknek az etikátlan megnyilvánulásoknak. Akik ezen a nézeten vannak, azt mondják: a tudományt is emberek

művelik, mint ilyenek, nyilván nem mindenben tökéletesek. Időnként tévedhetnek, sőt kényszerhelyzetben tudatos csalást is elkövethetnek. Teszik ezt egy magasabb fizetés és magasabb beosztás, egyszerűen: anyagi jólétük és tudományos karrierük érdekében.

És hát nem feledkezhetünk meg a szkeptikusokról sem, akik szerint a csalás egyidős a tudományos kutatással. Mint minden emberi tevékenységben, ezen a területen is megmutatkoznak az emberi erények, és szembeszökővé válnak a gvarlóságok.

Nem könnyű feladat reálisan és objektíven megmagyarázni, meghatározni az etikátlan tudományos megnyilvánulások tényleges okait. A tudomány eleve feltételezi, hogy hibák történhetnek, mert valójában történnek is, és nem kis számmal. Ezeket minden esetben maga a tudomány leplezi le és javítja ki. A csalásokról, hamisításokról, plagizálásokról – még a jóindulatú tévedésekről is – beszélni kell, mert nagyon káros lenne elhallgatni ezeket. Ugyanakkor nem mindegy, hogy ki és hogyan mérlegeli a feltárt csalásokat. Éppen ezek az objektív kritikák mutatják meg, hogy a tudományos kutatók képesek felfedni és leleplezni a csalásokat, hamisításokat, esetleges tévedéseket. A csalások nem maradhatnak sokáig észrevétlenül, sem kijavíthatatlanul.

A csalás és hamisítás a tudományos életben nem megbocsátható, ellenkezőleg: elítélendő, üldözendő és büntetendő cselekedet. Az etikátlan tudományművelés a tudomány elárulásának tekinthető. Az etikai elvekbe ütköző kutatás megkérdőjelezi a kutatók munkájának a létjogosultságát, és ezért minden lehetséges fórumon fel kell lépni ellene.

A tudományetikai alapelvek egyébként az egyetemes erkölcsi elvekből vezethetők le. E szabályokat a Nürnbergi Kódex (1947), Helsinki Deklaráció (1968, 2000), a Belmont Report (1979), az EU-törvény VIII. fejezete, az Európai Tanács Bioetikai Konvenciója (2002), az European Science Foundation és az All European Academies (2009) határozatai alapján a Code for scientific Integrity (2009) ülésein fogalmazták meg. Ezek figyelembevételével készítették el a különböző országok tudományetikai kódexeit, köztük a Magyar Tudományos Akadémiáét is, amelynek hatálya novembertől kötelező módon kiterjed az MTA valamennyi tagjára. (www.mta.hu).

Uray Zoltán

